

**EUROPOS TARYBA
EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS**

TREČIASIS SKYRIUS

BYLA BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

(Pareiškimo Nr. 72596/01)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2008 m. lapkričio 4 d.

GALUTINIS

2009 m. vasario 4 d.

Šiame sprendime gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

Byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Trečiasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko Josep Casadevall,
teisėjų Elisabet Fura-Sandström,
Corneliu Bîrsan,
Boštjan M. Zupančič,
Alvina Gyulumyan,
Egbert Myjer,
teisėjos, paskirtos nuo Lietuvos, Ineta Ziemele

ir *skyriaus kanclerio pavaduotojo* Stanley Naismith,
po svarstymo uždarame posėdyje 2008 m. spalio 7 d.
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietė Danutė Balsytė-Lideikienė (pareiškėja), kuri 2001 m. gegužės 23 d. Teismui pateikė pareiškimą (Nr. 72596/01) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (Konvencija) 34 straipsnį.

2. Iš pradžių pareiškėjai Teisme atstovavo A. Vallieres. Vėliau ji panaikino savo įgaliojimą ir savo atstovu paskyrė Strasbūre praktikuojantį advokatą F. Ruhlmann. 2006 m. vasario 14 d. pareiškėja vėl panaikino savo įgaliojimą ir nuo tada Teisme jai niekas neatstovavo. Lietuvos Vyriausybei (Vyriausybė) atstovavo jos atstovės D. Jočienė ir E. Baltutytė.

3. Pareiškėja teigė, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, kadangi pirmosios instancijos teismas nagrinėjo jos bylą neiškvietęs į teismo posėdį ekspertų, nors jų išvados turėjo lemiamą įtaką bylos esmei. Pareiškėja taip pat tvirtino, kad negalėjo pateikti savo argumentų Vyriausiajam administraciniam teismui, kadangi nebuvo sušauktas posėdis jos apeliaciniam skundui nagrinėti.

Remdamasi Konvencijos 10 straipsniu, pareiškėja skundėsi, kad buvo pažeista jos teisė į saviraiškos laisvę, kadangi valstybės institucijos konfiskavo jos leidžiamą kalendorių ir uždraudė jį toliau platinti.

4. Pareiškimas buvo paskirtas Teismo Trečiajam skyriui (Teismo reglamento 52 taisyklės 1 dalis). Nacionaliniu teisėju šioje byloje Vyriausybė paskyrė nuo Airijos paskirtą teisėją John Hedigan. Kadangi John Hedigan pasitraukė iš darbo Teisme, vietoje jo Vyriausybė paskyrė nuo Latvijos paskirtą teisėją Ineta Ziemele (Konvencijos 27 straipsnio 2 dalis ir 29 taisyklės 1 dalis).

5. 2005 m. lapkričio 24 d. nutarimu Teismas paskelbė pareiškimą iš dalies priimtinu.

6. Pareiškėja ir Vyriausybė raštu pateikė savo pozicijas dėl bylos esmės (59 taisyklės 1 dalis). Šalys raštu atsakė į viena kitos pateiktas pozicijas.

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

FAKTAI

I. BYLOS APLINKYBĖS

7. Pareiškėja Danutė Balsytė-Lideikienė yra Lietuvos Respublikos pilietė, gimusi 1947 m., šiuo metu gyvenanti Lietuvoje.

8. Pareiškėja yra leidyklos „Metskaitliai“ steigėja ir savininkė. Nuo 1995 m. leidykla leido kasmetinį „Lietuvio kalendorių“, kuriame buvo pateikiamos pareiškėjos ir kitų autorių pastabos, jų požiūriu apibūdinančios įvairias Lietuvos istorines datas. Kalendorių buvo galima įsigyti knygynuose. Jis buvo platinamas Lietuvoje ir užsienyje gyvenantiems emigrantams iš Lietuvos.

9. 2000 m. sausio 4 d. Lietuvos Respublikos Seimo narys išplatino viešą pranešimą, kuriame buvo teigiama, kad „2000 lietuvių kalendoriuje“ išspausdinti tekstai įžeidžia lenkų, rusų ir žydų kilmės asmenis. Atitinkamos „Lietuvio kalendoriaus“ dalys skambėjo taip:

[Pirmasis kalendoriaus puslapis]: „Lietuva – tai lietuvių žemė, nes kiekviena jos pėda apšlakstyta mūsų Tautos krauju.“

Vasario 15 d.: „1998 m., Lietuvos Valstybės atkūrimo 80-mečio išvakarėse, lenkas iš pasalų nužudė devynis Širvintų rajono Draučių kaimo lietuvius – iššaudė visą kaimą. <...> Apie įvykusią tragediją Tautai buvo pranešta tik po pusantros paros – per tą laiką Lietuvos [ponauja] šventė ir linksminosi, glėbesčiavosi su lenkų prezidentu, klojo gėles pilsudskininkų atminimui, gėrė ir šoko savo makabrišką šokį ant šviežiai pralieto viso kaimo lietuvių kraujo.“

Kovo 17 d.: „Naujoji Lietuvos Vyriausybė <...> teisia lietuvių tautą dėl žydų išnaikinimo <...>, bet nesidomi lietuvių genocidu ir šoka žydišką fokstrofą pagal Wiesenthalio ir Zurroffo muziką.“

Balandžio 26 d.: „1944 m. Rodūnios apylinkėse lenkų Armija Krajova nužudė 12 lietuvių tik todėl, kad jie buvo lietuviai.“

Birželio 15 d.: „Sovietinė okupacija, pasitelkusi į pagalbą komunistinius kolaborantus, tarp kurių ypač daug buvo žydų, pusę amžiaus nuožmiai vykdė lietuvių Tautos genocidą ir kolonizaciją.“

Birželio 23 d.: „1944 m. Dubingiuose ir jų apylinkėse Lenkijos Armija Krajova brutaliai išžudė virš šimto lietuvių <...>, tarp kurių buvo moterų, mažų vaikų, netgi kūdikių, ir senų žmonių. Tokiu būdu lenkai karo sąlygomis vykdė etninį valymą. Visoje Lietuvos teritorijoje Armijos Krajovos nariai išžudė apie 1 000, o etninėse Lietuvos žemėse dar apie 3 000 nekaltų žmonių vien tik todėl, kad jie buvo lietuviai. Įvykiai Dubingiuose turėtų būti traktuojami kaip lietuvių tautos genocidas. Tačiau [lenkus palaikančios] Lietuvos valdžios institucijos ignoroja akivaizdžius faktus ir net nemėgina vertinti šių karo nusikaltimų.“

Liepos 15 d.: „Per mūsų bočių kraują – į pasaulinę žydų bendriją.“

Liepos 18 d.: „1999 m. Dubingiuose pastatytas ir pašventintas paminklas lenkų Armijos Krajovos aukoms. <...> 1944 m. Dubingių apylinkėse lenkų Armija Krajova apiplėšė ir išžudė nekaltus žmones vien tik dėl to, kad jie buvo lietuviai. Žudynės 1944 m. kovo 8 d. ir birželio 23 d. yra siaubingi etninio valymo [veiksmai] ir žiaurūs karo nusikaltimai, kurių negalima išspręsti paprasčiausiai pastačius paminklą aukoms. Karo nusikaltimams netaikomas senaties terminas; karo nusikaltėliai turi būti nustatyti ir teisiami. <...>“

Rugpjūčio 31 d.: „okupacinė Rusijos kariuomenė“, „rusų okupantai“.

Rugsėjo 10 d.: „Ubagų maršas. 1997 m. <...> apie penkiasdešimt Lietuvos ubagų surengė demonstraciją prie Seimo rūmų. Prie jų prisijungė keli tūkstančiai Vilniaus gyventojų. Šios akcijos tikslas buvo atkreipti Seimo ir Vyriausybės dėmesį į skurdą <...> Lietuvoje. Deja, viešas ubagų susirinkimas nesulaukė jokio dėmesio iš Lietuvos valstybės vadovų pusės. Kaip tik tuo metu Vilniuje vyko žydų puota, kuri kainavo Lietuvai milijoną litų. Puota maro metu. <...> Lietuvos Seime šeimininkavo žydauja, iš Seimo tribūnos žydai įžeidinėjo ir plūdo lietuvių Tautą, reikalaudami lietuvių kraujo ir Lietuvos turto. Valdančioji konservatorių dauguma <...> besikolijantiems žydams plojo stovėdami.“

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

Lapkričio 24 d.: „Lietuvių tauta išliks tik tuo atveju, jeigu ji bus nacionalistinė – kitų kelių nėra!“

Gruodžio 5 d.: „1991 m. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (Parlamentas) <...> priėmė V. Landsbergio teiktą „nulinės“ pilietybės įstatymą, pagal kurį neteisėtai buvo įpilietinti okupantai ir kolonistai, o lietuviai atsidūrė nulio vietoje.“

Gruodžio 22 d.: „Politikai priėmė teisės aktą, demonstruojantį jų antilietuvišką požiūrį. Tokiu būdu konservatoriai nebolševikai atsikeršijo lietuvių tautai, įvykdydami žydų ekstremistų valią.“

Gruodžio 24 d.: „21 lietuvis brutaliai nužudytas per Kalėdas 1944 m. Praėjo penkiasdešimt metų ir <...> valdžią perėmę fariziejai per Kūčias pradėjo naujas egzekucijas prieš lietuvius ir lietuvių tautą, vykdydami prožydišką politiką.“

10. „2000 lietuvių kalendoriaus“ priešlapyje buvo išspausdintas Lietuvos Respublikos žemėlapis. Kaimyninės Lenkijos, Rusijos Federacijos ir Baltarusijos teritorijos buvo pažymėtos kaip „laikiniai okupuotos etninės Lietuvos žemės“.

11. 2000 m. sausio 10 d. Seimo komitetas paprašė Generalinės prokuratūros iširti, ar minėtas leidinys nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų teisės aktų.

12. 2000 m. sausio 12 d. Ministras Pirmininkas raštu kreipėsi į Valstybės saugumo departamentą, prašydamas išnagrinėti, ar „2000 lietuvių kalendoriaus“ tekstuose nėra elementų, pažeidžiančių etninę ar rasinę lygybę“.

13. Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija gavo Rusijos ambasados notą, kurioje buvo reiškiamas nepasitenkinimas leidinyje išspausdintu žemėlapiu, kuriame tam tikros Rusijos Federacijos teritorijos žymimos kaip „laikiniai okupuotos etninės Lietuvos žemės“.

14. 2000 m. sausio 13 d. panašaus turinio nota buvo gauta iš Baltarusijos ambasados.

15. 2000 m. sausio 14 d. Valstybės saugumo departamentas paprašė Vilniaus universiteto pateikti ekspertų išvadą, ar „2000 lietuvių kalendorius“ kurstė etninę, rasinę ar religinę nesantaiką. Šiuo atžvilgiu Valstybės saugumo departamentas paprašė ekspertų išnagrinėti, ar „2000 lietuvių kalendoriuje“ yra antisemitinių, antilenkiškų bei antirusiškų teiginių ir ar jame deklaruojama lietuvių viršenybė prieš kitas etnines grupes.

16. 2000 m. sausio 20 d. du ekspertai, Vilniaus universiteto istorijos ir politikos mokslų profesoriai, nustatė, kad „2000 lietuvių kalendorius“ gali būti apibūdintas kaip propaguojantis radikalaus nacionalizmo ideologiją, atmetančią pilietinės visuomenės integraciją, skatinančią etnocentrizmą, skelbiančią ksenofobinius ir įžeidžiamus teiginius, ypač žydų ir lenkų tautybės žmonių atžvilgiu, kurstančią teritorines pretenzijas bei nacionalinę viršenybę kitų etninių tautų atžvilgiu. Ekspertai taip pat nurodė, kad kalendorius tiesiogiai neskatino smurto prieš žydų tautą ir neragino vykdyti šią etninę grupę diskriminuojančios politikos.

17. 2000 m. sausio mėn. pabaigoje valstybės saugumo tarnybos areštavo „2000 lietuvių kalendoriaus“ egzempliorius įvairiuose Lietuvos knygynuose. Leidinio platinimas buvo nutrauktas.

18. 2000 m. sausio 31 d. raštu generalinis prokuroras informavo Ministrą Pirmininką, kad, išnagrinėjęs „2000 lietuvių kalendoriaus“ turinį, pareiškėjos veiksniuose leidžiant minėtą leidinį nebuvo nustatyta baudžiamosios teisės pažeidimo (etninės ar rasinės nesantaikos kurstymo) sudėties, tačiau generalinis prokuroras nurodė, kad šiuo atžvilgiu pareiškėja turėtų būti nubausta administracine tvarka pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnį (Informavimo produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimas, laikymas arba platinimas). Generalinis prokuroras informavo, kad valstybės saugumo tarnybos kreipėsi į administracinį teismą dėl baudos pareiškėjai skyrimo pagal vidaus teisės nuostatas. Jis Ministrui Pirmininkui taip pat pranešė, kad kalendoriaus platinimas yra sustabdytas, kol byla bus išnagrinėta teisme.

19. 2000 m. vasario 14 d. Valstybės saugumo departamento pareigūnai nustatė, kad pareiškėja turi būti nubausta administracine tvarka pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnį.

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

20. 2000 m. birželio 28 d. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas nustatė, kad pareiškėja pagamino 3 000 egzempliorių „2000 lietuvių kalendoriaus“, iš kurių 588 buvo parduoti. Iš esmės remdamasis 2000 m. sausio 20 d. ekspertų išvada, teismas konstatavo, kad tokiu būdu pareiškėja ketino platinti etninę nesantaiką propaguojančią medžiagą, tuo pažeisdama Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnį. Teismas pareiškėjai skyrė 1 000 litų (LTL) administracinę baudą ir nurodė konfiskuoti visus knygynuose areštuotus „2000 lietuvių kalendoriaus“ egzempliorius.

21. Teismas bylą išnagrinėjo pareiškėjai ar jos advokatui nedalyvaujant, tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėja buvo tinkamai informuota apie teismo posėdžio datą ir vietą, bet ji nepateikė prašymo atidėti nagrinėjimą ir nenurodė nedalyvavimo priežasčių. Todėl teismas nutarė, kad bylą galima nagrinėti pareiškėjai nedalyvaujant.

22. Pareiškėja pateikė skundą, kuriame pabrėžė, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis. Ji taip pat skundėsi, kad byla buvo nagrinėjama jai nedalyvaujant.

23. 2000 m. rugpjūčio 16 d. Vilniaus apygardos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo nutarimą, remdamasis tuo, kad pareiškėja nuo 2000 m. birželio 27 d. iki liepos 3 d. buvo ligoninėje, todėl negalėjo dalyvauti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme. Byla buvo grąžinta pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

24. 2000 m. rugsėjo 28 d. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo teisėjas paskyrė dar vieną ekspertizę. Teismas paprašė, kad Vilniaus universitetas sudarytų įvairioms socialinių mokslų sritims atstovaujančių ekspertų grupę, kuri pateiktų išvadą, ar „2000 lietuvių kalendorius“ propagavo etninę, rasinę ar religinę nesantaiką, ar jame buvo antisemitinių, antilenkiškų arba antirusiškų teiginių ir ar buvo deklaruojama lietuvių viršenybė prieš kitas etnines grupes.

25. Atsakant į teismo prašymą buvo pateiktos keturios atskiros ekspertų išvados, atspindinčios Vilniaus universiteto profesorių, besispecializuojančių istorijos, psichologijos, politikos mokslų ir bibliotekininkystės srityse, nuomonę.

26. 2001 m. kovo 12 d. pareiškėja pateikė raštišką prašymą, kitą dieną gautą Vilniaus miesto 2 apylinkės teisme, kuriame prašė teismo atidėti bylos nagrinėjimą, kadangi į teismo posėdį trečią kartą iš eilės neatvyko ekspertai. Pareiškėja taip pat prašė teismo nustatyti ekspertų nedalyvavimo priežastis ir už tai jiems taikyti sankcijas. Teismas pareiškėjos prašymų netenkino.

27. 2001 m. kovo 13 d. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas nustatė, kad leisdama ir platindama „2000 lietuvių kalendorių“ pareiškėja pažeidė Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnį. Teismas jai skyrė administracinę nuobaudą – įspėjimą su neparduotų kalendoriaus egzempliorių ir priemonių šiam leidiniui gaminti konfiskavimu.

28. Atsižvelgdamas į politologinės ekspertizės išvadas, teismas konstatavo, kad vienašališkas tautų santykių vaizdavimas trukdė pilietinės visuomenės konsolidacijai ir skatino tautinę nesantaiką. Teismas taip pat pažymėjo, kad „2000 lietuvių kalendorius“ sukėlė tam tikros visuomenės dalies, taip pat ir kai kurių kaimyninių šalių, tarp jų Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos diplomatinių atstovybių, išreiškusių savo susirūpinimą dėl žemėlapių, kuriame kai kurios šių šalių teritorijos buvo pažymėtos kaip „laikiniai okupuotos etninės Lietuvos žemės“, neigiamą reakciją. Remdamasis bibliografinės ekspertizės išvada, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas pažymėjo, kad leidinys neatitiko nustatytų standartų, kadangi, be kitų trūkumų, kalendoriuje nebuvo nuorodų į naudotą literatūrą ir šaltinius, nebuvo nurodyti kiekvieno kalendoriaus teiginio autoriai. Teismas konstatavo, kad kalendorių rengė, leido ir platino pareiškėja, todėl ji buvo atsakinga už jo turinį.

29. Remdamasis istorinės ir psichologinės ekspertizės išvadomis, teismas nusprendė, kad pareiškėjos veiksmai buvo ne tyčiniai, o neatsargūs. Teismas rėmėsi psichologinės ekspertizės išvada, kad „2000 lietuvių kalendoriuje“ atsispindėjo pareiškėjos asmenybės bruožai, vertybės ir emocijos. Teismas atkreipė dėmesį į psichologijos eksperto išvadą, kad leidinyje nėra priešiško lenkų tautai apraiškų, lietuvių viršenybė prieš kitataučius nėra pabrėžiama, o neigiami pasakymai apie žydus nevertintini kaip antisemitiniai. Vis dėlto Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas konstatavo, jog psichologinės ekspertizės išvada nepaneigia kitų surinktų įrodymų, kurie patvirtina, kad buvo padarytas administracinis teisės pažeidimas.

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

30. Teismas pabrėžė, kad pareiškėjos padarytas administracinis teisės pažeidimas nebuvo sunkus ir nepadarė didelės žalos visuomenės interesams. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į pareiškėjos neįgalumą ir į tai, kad pareiškėja anksčiau nebuvo teista.

31. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes ir neatsargų pažeidimo pobūdį, teismas nusprendė skirti administracinį įspėjimą pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ straipsnį. Minėta nuobauda buvo švelnesnė, palyginti su 214¹² straipsnyje numatyta bauda nuo 1 000 iki 10 000 litų.

32. Byla buvo išnagrinėta dalyvaujant pareiškėjai ir valstybės saugumo tarnybų atstovui. Pareiškėja bylos nagrinėjimo metu išėjo iš teismo posėdžio. Teisme jai neatstovavo advokatas.

33. Pareiškėja pateikė skundą, konkrečiai teigdama, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis. Ji taip pat skundėsi, kad pirmosios instancijos teismas neiškvietė į posėdį ekspertų ir taip pažeidė jos gynybos teises.

34. 2001 m. gegužės 4 d. Vyriausiasis administracinis teismas išnagrinėjo bylą rašytinio proceso tvarka. Pareiškėja, remdamasi psichologinės ekspertizės išvada, teigė, kad „2000 lietuvių kalendorius“ nepropagavo neapykantos lenkams, žydams ar rusams, jame taip pat nebuvo deklaruojama lietuvių viršenybė prieš kitas tautas. Apeliacinio teismo nuomone, pareiškėja rėmėsi tik vienos srities ekspertų išvada, o likusieji įrodymai, būtent politologinės ir bibliografinės ekspertizių išvados, patvirtino, kad komentarai kalendoriuje buvo paremti ekstremalaus nacionalizmo ideologija, kuri atmeta pilietinės visuomenės integracijos idėją ir skatina ksenofobiją, tautinę nesantaiką ir teritorines pretenzijas.

35. Teismas nesutiko su pareiškėjos argumentu, jog jos gynybos teisės buvo pažeistos dėl to, kad pirmosios instancijos teismas neiškvietė ekspertų ir jų išvados negalėjo būti užginčytos teisme. Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo:

„[Pareiškėjos] motyvas, jog [pirmosios instancijos] teismas pažeidė proceso teisės normas, nes teismo posėdyje nedalyvavo ekspertai, nepriimtinas. [Pirmosios instancijos] teismas, remdamasis vidiniu įsitikinimu, įvertino ekspertizės išvadas tiek jų pagrįstumo, tiek ir išsamumo aspektais. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 277 str. 1 d. numato galimybę kviesti ekspertus, esant poreikiui paaiškinti jų duotas išvadas. Nepasinaudojimas šia galimybe negali būti vertinamas kaip proceso teisės normų pažeidimas.“

Remdamasis aukščiau nurodytais argumentais, Vyriausiasis administracinis teismas skundo netenkino.

36. Pareiškėja nenustatytą dieną išvyko iš Lietuvos. Šveicarijoje ji paprašė politinio prieglobsčio. Vėliau pareiškėja grįžo į Lietuvą ir šiuo metu gyvena Vilniuje.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ

37. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kiek tai susiję su šia byla, numatyta:

25 straipsnis

„Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.

Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.

Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.“

38. Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą (ATPK) administracinės nuobaudos skiriamos už įvairius nesunkius pažeidimus, kurie nėra numatyti vidaus baudžiamojoje teisėje.

Kodekso 1 straipsnyje numatyta, kad visi piliečiai turi laikytis teisės normų ir gerbti kitų piliečių teises. Kodekso 9 straipsnyje administracinis pažeidimas apibrėžiamas kaip priešingas teisei

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

veiksmas, kuriuo kėsinamasi į valstybinę arba viešąją tvarką, piliečių teises ir į nustatytą valdymo tvarką.

Kodekso 20 straipsnyje numatyta, kad administracinė nuobauda yra atsakomybės priemonė, kuri skiriama administracinę teisės pažeidimą padariusiems asmenims nubausti bei siekiant auklėti, kad jie laikytųsi įstatymų ir nepadarytų naujų teisės pažeidimų.

Administracinis įspėjimas yra 30¹ straipsnyje numatyta nuobauda, kuri gali būti skirta vietoj griežtesnės nuobaudos, numatytos Kodekse už tam tikrą pažeidimą; administracinis įspėjimas taip pat yra ir prevencinė priemonė, kaip ir lygtinis nubaudimas baudžiamojoje teisėje.

Kodekso 214¹² straipsnyje numatyta, kad informavimo produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimas, laikymas ir platinimas užtraukia baudą nuo 1 000 iki 10 000 litų su priemonių, naudojamų tai produkcijai gaminti, konfiskavimu arba be tokių priemonių konfiskavimu.

256 straipsnyje numatyta, kad eksperto išvada gali būti laikoma įrodymu. Vadovaujantis 277 straipsniu, ekspertas gali būti paskirtas tuo atveju, kai bylai išspręsti reikalingos specialios žinios.

Pagal Kodekso 272 straipsnį administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus ir pareikšti prašymus.

Kodekso 314 straipsnyje numatyta, kad jeigu asmeniui skiriama bauda, o jis neturi lėšų baudai sumokėti, bauda gali būti pakeista ne ilgesniu kaip trisdešimties parų administraciniu areštu.

39. Administracinių bylų teisenos įstatymo (ABTĮ), galiojusio bylai reikšmingu metu, 53 straipsnyje buvo numatyta, kad be kitų procesinių teisių, šalys turi teisę užduoti klausimų kitiems proceso dalyviams, įskaitant liudytojus ir ekspertus, dalyvauti tiriant įrodymus ir teikti paaiškinimus.

Pagal ABTĮ 130 straipsnį šalys turėjo teisę pateikti apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo. Skunde, be kita ko, turėjo būti nurodyti įrodymai, patvirtinantys skunde išdėstytas aplinkybes.

ABTĮ 144 straipsnyje buvo numatyta, kad bylos pagal skundus dėl nutarimų administracinių teisės pažeidimų bylose nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka. Teisėjų kolegijai nusprendus, konkreti byla galėjo būti nagrinėjama žodinio proceso tvarka.

III. BYLAI REIKŠMINGA TARPTAUTINĖ TEISĖ

40. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, Lietuvos Respublikoje galiojančio nuo 1992 m. vasario 20 d., 20 straipsnio 2 dalyje skelbiama:

„Kiekvienas tautinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymo atvejis, kai yra skatinama diskriminacija, nesantaika ar smurtas, draudžiamas įstatymu.“

41. Tarptautinėje konvencijoje dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, Lietuvos Respublikos ratifikuotoje 1999 m. sausio 9 d.¹, kiek tai susiję su šia byla, skelbiama:

1 straipsnis

„1. Šioje Konvencijoje sąvoka „rasinė diskriminacija“ reiškia kokių nors skirtumų, išimčių, apribojimų darymą ar pranašumo teikimą, pagrįstą <...> tautybės ar etninės kilmės požymiais, siekiant panaikinti arba apriboti pripažintas žmogaus teises ir pagrindines laisves ir neleisti vienodai naudotis jomis arba jas realizuoti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje ar kurioje kitoje visuomenės gyvenimo srityje.“

¹ Pažymėtina, kad Teismo sprendime nurodyta neteisinga šios konvencijos ratifikavimo data, kuri iš tiesų yra 1998 m. gruodžio 10 d.

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

2 straipsnis

„1. Valstybės dalyvės smerkia rasinę diskriminaciją ir įsipareigoja visais tinkamais būdais <...> vykdyti visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo politiką, skatinti visų rasių savitarpio supratimą, todėl:

...

(d) kiekviena valstybė dalyvė, atsižvelgdama į aplinkybes, turi visais tinkamais būdais, įskaitant teises priemones, uždrausti ir panaikinti bet kokių asmenų, grupių ar organizacijų vykdomą rasinę diskriminaciją ...“

3 straipsnis

„Valstybės dalyvės ypač smerkia rasinę segregaciją ir apartheidą ir įsipareigoja užkirsti kelią tokiai praktikai, ją uždrausti ir panaikinti jų jurisdikcijai priklausančiose teritorijose.“

4 straipsnis

„Valstybės dalyvės smerkia visokią propagandą ir visas organizacijas, kurios remiasi vienos rasės ar tam tikros odos spalvos ar tautybės žmonių grupės pranašumo idėjomis ar teritorijomis arba bando pateisinti ar skatinti rasinę neapykantą ir diskriminaciją, nesvarbu, kokios formos jos būtų; jos įsipareigoja imtis neatidėliotinių ir veiksmingų priemonių prieš bet kokią tokios diskriminacijos kurstyjamą ar diskriminacinius veiksmus ir, atsižvelgdamos į Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos principus ir į šios Konvencijos 5 straipsnyje aiškiai išdėstytas teises, *inter alia*:

(a) skelbia įstatymu baudžiamu nusikaltimu idėjų, pagrįstų rasiniu pranašumu ar neapykanta, platinimą, visokią rasinės diskriminacijos kurstyjamą, taip pat visus smurto veiksmus ar tokių veiksmų kurstyjamą prieš kokią nors rasę ar kitos odos spalvos ar tautybės asmenų grupę, ...“

42. Vadovaujantis Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, Lietuvos Respublikoje galiojančios nuo 2000 m. liepos 1 d., 6 straipsnio 2 dalimi:

„Šalys įsipareigoja imtis reikiamų priemonių apsaugoti asmenis, kuriems gali būti grasinama arba grėsti diskriminacija, priešiškus ar smurtas dėl jų etninio, kultūrinio, kalbinio ar religinio savitumo.“

43. Europos komisijos prieš rasizmą ir netoleranciją bendrosios politikos Rekomendacijoje Nr. 1 dėl kovos prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netoleranciją rekomenduojama, kad valstybių narių vyriausybės tiek, kiek tai aktualu, „užtikrintų, kad vidaus baudžiamoji, civilinė ir administracinė teisė būtų aiškiai ir konkrečiai nukreipta prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netoleranciją“.

44. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms Nr. R(97)20 dėl neapykantos kurstyimo priede numatyta, kiek tai susiję:

Taikymo sritis

„Šio priedo principai taikomi neapykantą kurstančioms kalboms, ypač neapykantos kurstyti žiniasklaidoje.

Šių principų taikymo tikslais sąvoka „neapykantą kurstanti kalba“ apima visas raiškos formas, kuriomis skleidžiama, kurstoma, propaguojama ar pateisinama rasinė neapykanta, ksenofobija, antisemitizmas ar kitos netolerancija pagrįstos neapykantos formos, tarp jų ir agresyviu nacionalizmu bei etnocentrizmu reiškiamą netoleranciją, diskriminacija ir priešiškus mažumų, migrantų ir iš imigrantų kilusių asmenų atžvilgiu.“

2 principas

„Valstybių narių vyriausybės turi sukurti ar išlaikyti tvirtą teisinę sistemą, sudarytą iš civilinės, baudžiamosios ir administracinės teisės nuostatų dėl neapykantos kurstyti, kurios įgalintų administracines ir teismines valdžios institucijas kiekvienu atveju suderinti saviraiškos laisvę su pagarba žmogaus orumui ir kitų asmenų reputacijos ar teisių apsauga.“

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

3 principas

„Valstybių narių vyriausybės turi užtikrinti, kad <...> saviraiškos laisvės ribojimai būtų tiksliai apibrėžti ir taikomi teisėtai ir nesavavališkai, remiantis objektyviais kriterijais. Be to, <...> bet kokie saviraiškos laisvės ribojimai turi būti kontroliuojami nepriklausomų teismų. Šis reikalavimas yra ypač svarbus tais atvejais, kai saviraiškos laisvė turi būti suderinta su pagarba žmogaus orumui ir kitų asmenų reputacijos ar teisių apsauga.“

4 principas

„Pagal nacionalinę teisę ir praktiką teismams turi būti leidžiama atsižvelgti į tai, kad tam tikrais atvejais neapykantą kurstančios kalbos gali taip įžeisti asmenis ar grupes, kad joms gali būti netaikoma Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnyje numatyta kitų saviraiškos formų apsauga. Tai tokie atvejai, kai neapykantą kurstančiomis kalbomis siekiama sunaikinti Konvencijoje nustatytas teises ir laisves arba apriboti jas daugiau, nei joje numatyta.“

5 principas

„Pagal nacionalinę teisę ir praktiką kompetentingoms baudžiamąjį persekiojimą atliekančios institucijoms turi būti leidžiama jų kompetencijos ribose atkreipti ypatingą dėmesį į bylas, susijusias su neapykantos kurstymu. Šiuo požiūriu minėtos institucijos turėtų skirti ypatingą dėmesį įtariamojo teisei į saviraiškos laisvę, turint omenyje tai, kad baudžiamųjų sankcijų skyrimas paprastai reiškia rimtą tokios laisvės ribojimą. Kompetentingi teismai, skirdami baudžiamąsias sankcijas asmenims, pripažintiems kaltais dėl neapykantos kurstymo pažeidimų, turi užtikrinti, kad būtų griežtai laikomasi proporcingumo principo.“

TEISĖ

I. DĖL KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO PAŽEIDIMO

A. Šalių paaiškinimai

1. Pareiškėja

45. Pareiškėja teigė, kad buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnis, kuriame, kiek tai susiję su byla, numatyta:

„1. Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas... .“

3. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises:

...

(d) pats apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams;“

46. Pareiškėja skundėsi, kad jos bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas neiškvietė į teismo posėdį ekspertų, nors jų išvados turėjo esminę reikšmę sprendžiant bylą. Atsižvelgiant į tai, kad ekspertų išvados buvo prieštaringos, pareiškėjai turėjo būti suteikta galimybė, kad ekspertai būtų apklausti teisme. Pareiškėja taip pat teigė, jog ji negalėjo pateikti savo argumentų

Vyriausiajam administraciniam teismui, kadangi šis nešaukė posėdžio jos apeliaciniam skundui nagrinėti.

2. Vyriausybė

47. Vyriausybė pirmiausia teigė, kad šioje byloje Konvencijos 6 straipsnis netaikytinas nei „civilinio pobūdžio teisių ir pareigų“, nei „baudžiamojo kaltinimo“ požiūriu. Pagrįsdama 6 straipsnio netaikomumą civilinio pobūdžio teisių ir pareigų požiūriu, Vyriausybė pabrėžė, kad ginčas buvo viešosios teisės pobūdžio. Administracinės nuobaudos – įspėjimo su kalendoriaus egzempliorių konfiskavimu – skyrimas buvo susijęs tik su santykiais tarp piliečių ir valstybės. Bet kuriuo atveju, net jeigu 6 straipsnis būtų taikomas civilinio pobūdžio teisių ir pareigų požiūriu, vidaus teismams nebūtų buvę reikalo kviešti į teismo posėdį ar jame apklausti liudytojus ar ekspertus. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėja jokioje bylos nagrinėjimo stadijoje neprašė apklausti ekspertų. Be to, nebuvo jokio pagrindo abejoti ekspertų išvadų objektyvumu. Pareiškėja galėjo susipažinti su bylos medžiaga, taip pat ir su ekspertų išvadomis, bei pareikšti dėl jų pastabas, pateikdama paaiškinimus raštu ar žodžiu teismo posėdyje.

48. Dėl pareiškėjos skundo nagrinėjimo Vyriausiajame administraciniame teisme rašytinio proceso tvarka Vyriausybė rėmėsi Administracinių bylų teisenos įstatymo 137 straipsnio 2 dalimi, kurioje numatyta, kad apeliaciniai skundai dėl teismų sprendimų administracinių teisės pažeidimų bylose paprastai nagrinėjami rašytinio proceso tvarka. Be to, net jei pareiškėja būtų pateikusi prašymą dėl bylos nagrinėjimo žodžiu, ko ji nepadarė, teismas nebūtų privalėjęs tokio prašymo tenkinti. Vyriausybė taip pat atkreipė dėmesį, kad, vadovaujantis Vyriausiojo administracinio teismo praktika, byla nagrinėjama žodžiu tais atvejais, kai teismas nusprendžia, kad surinkta nepakankamai įrodymų arba kad surinkti įrodymai yra priešaringi ir todėl reikia pačiam išklausti šalių parodymus. Šioje byloje Vyriausiasis administracinis teismas atsižvelgė į faktinių aplinkybių bei pareiškėjos parodymų aiškumą ir į tai, kad Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas tinkamai ir išsamiai išnagrinėjo faktų bei teisės klausimus šioje byloje. Todėl, Vyriausybės nuomone, Konvencijos 6 straipsnis nebuvo pažeistas civilinio pobūdžio teisių ir pareigų požiūriu.

49. Dėl Konvencijos 6 straipsnio taikymo „baudžiamojo kaltinimo“ požiūriu Vyriausybė rėmėsi kriterijais, suformuluotais *Engel* byloje: teisiniu pažeidimo klasifikavimu pagal vidaus teisę, pažeidimo pobūdžiu ir galimos bausmės pobūdžiu bei griežtumo laipsniu (*Engel and others v. the Netherlands*, 1976-06-08, Series A no. 22, § 82). Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjos padarytas pažeidimas pagal Lietuvos teisę yra administracinis, nors ir sutiko, kad šio kriterijaus reikšmingumas yra ribotas. Svarbu tai, kad detalizuodama pažeistos teisės normos aprėptį Vyriausybė pripažino, jog ji buvo bendro poveikio. Nepaisant to, Vyriausybė tvirtino, kad nuobaudos už Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnio pažeidimą tikslas buvo daugiau prevencinis, nei baudžiamasis.

50. Dėl nuobaudos pobūdžio ir griežtumo Vyriausybė pabrėžė, kad, atsižvelgus į pareiškėjos kaltę ir lengvinančias aplinkybes, pareiškėjai buvo pareikštas tik įspėjimas pagal Kodekso 30¹ straipsnį, nors Kodekso 214¹² straipsnyje numatyta bausmė nuo 1 000 litų (apie 290 eurų) iki 10 000 litų (apie 2 900 eurų). Be to, paskirta administracinė nuobauda negalėjo būti pakeista laisvės atėmimo bausme. Todėl Vyriausybė teigė, kad paskirtos nuobaudos griežtumas jokių būdu nesiekė tokio lygio, kad ji galėtų būti laikoma baudžiamąja Konvencijos 6 straipsnio požiūriu.

51. Vyriausybė teigė, kad, net jei 6 straipsnis taikytinas „baudžiamojo kaltinimo“ požiūriu, teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimo buvo laikomasi. Konvencija nesuteikia gynybai absoliučios teisės apklausti kiekvieną liudytoją, kurį ji nori iškviesti. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas pasinaudojo savo diskrecija ir teisingai nusprendė, kad, atsižvelgiant į pateiktos informacijos aiškumą, nebuvo reikalo kviešti ekspertų į teismo posėdį. Pirmosios instancijos teismas savo sprendimą grindė ne tik ekspertų išvadomis, bet ir kitais įrodymais, tai yra administracinio teisės

pažeidimo protokolu ir pareiškėjos parodymais. Vyriausybė pabrėžė, kad pareiškėja jokioje bylos nagrinėjimo stadijoje nei raštu, nei teismo posėdyje aiškiai neprašė apklausti ekspertų.

52. Dėl to, kad apeliacinio skundo nagrinėjimui Vyriausiam administraciniame teisme nebuvo šauktas posėdis, Vyriausybė tvirtino, kad pareiškėja to ir neprašė. Be to, pirmosios instancijos teismas niekaip nepažeidė pareiškėjos teisių pagal Konvencijos 6 straipsnį, todėl apeliacinis teismas pagrįstai nusprendė, jog nėra reikalo nagrinėti bylos teismo posėdyje, ir buvo teisus, kai nusprendė nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka, kaip numatyta pagal vidaus teisę.

B. Teismo vertinimas

1. Konvencijos 6 straipsnio taikymas

53. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėja buvo nubausta administraciniu įspėjimu su neparduotų „2000 lietuvių kalendoriaus“ egzempliorių konfiskavimu, kyla klausimas, ar procesą galima vertinti kaip „baudžiamąjį“ Konvencijos 6 straipsnio savarankiško aiškinimo prasme ir ar todėl jam turėtų būti taikomos minėtame Konvencijos straipsnyje numatytos garantijos. Nustatant, ar pažeidimas yra kvalifikuojamas kaip „baudžiamasis“, taikomi trys kriterijai: teisinis pažeidimo kvalifikavimas pagal vidaus teisę, pažeidimo pobūdis ir galimos bausmės pobūdis bei jos griežtumas (žr., *inter alia*, prieš tai cituotą bylą *Engel and others*, § 82, ir *Lauko v. Slovakia*, 1998-09-02, *Reports of Judgments and Decisions*, 1998-VI, p. 2504, § 56).

54. Dėl pirmojo kriterijaus Teismas pripažįsta, ir šalys to neginčijo, kad pagal vidaus teisę Administracinių teisės pažeidimų kodeksas nėra apibūdinamas kaip „baudžiamasis“, tačiau valstybės atsakovės vidaus teisės nuostatos turi tik santykinę reikšmę (žr. *Öztürk v. Germany*, 1984-02-21, Series A no. 73, p. 19, § 52).

55. Be to, Teismas savo jurisprudencijoje yra nustatęs, kad antrasis ir trečiasis kriterijai yra alternatyvūs ir nebūtinai taikomi kartu: tam, kad patektų į 6 straipsnio poveikio sritį, pakanka, kad ginčijamas pažeidimas pagal pobūdį būtų traktuojamas kaip „baudžiamasis“ Konvencijos požiūriu arba kad pažeidimas užtrauktų asmeniui sankciją, kuri pagal savo pobūdį ir griežtumą paprastai priskiriama „baudžiamajai“ sričiai (žr. *Ezeh and Connors v. the United Kingdom* [GC], nos. 39665/98 ir 40086/98, § 86, ECHR 2003-X). Tai nereiškia, kad kriterijų visuma netaikytina, jeigu atskira kiekvieno kriterijaus analizė neleidžia aiškiai nustatyti, ar yra „baudžiamasis kaltinimas“ (žr. prieš tai cituotą sprendimą *Lauko* byloje, § 57).

56. Dėl pareiškėjos padaryto pažeidimo pobūdžio Teismas primena, kad ji buvo nubausta už „2000 lietuvių kalendoriaus“ gamybą ir platinimą pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ ir 214¹² straipsnius. Pastarajame straipsnyje reglamentuojami administraciniai teisės pažeidimai, kuriais kėsiamasi į nustatytą valdymo tvarką. Taigi, ši teisės norma yra skirta visiems piliečiams, o ne tam tikrą statusą turinčiai konkrečiai jų grupei. Bendrasis šios teisės normos pobūdis taip pat yra patvirtintas Administracinių teisės pažeidimų kodekso 1 skyriuje, kuriame numatyta, kad visi piliečiai turi laikytis įstatymų ir gerbti kitų piliečių teises, taip pat ir Kodekso 9 straipsnyje, kuriame administracinis pažeidimas apibrėžiamas kaip priešingas teisei veikimas arba neveikimas, kuriuo kėsiamasi į valstybinę ar viešąją tvarką, piliečių teises ir į nustatytą valdymo tvarką. Taigi, aptariama teisės norma yra bendro poveikio ir todėl patenka į *Engel* byloje suformuluoto antrojo kriterijaus taikymo sritį (žr. prieš tai cituotą sprendimą *Lauko* byloje, § 58).

57. Dabar Teismas turi išnagrinėti trečiąjį kriterijų – bausmės pobūdį ir griežtumą. Vidaus teismai nustatė pareiškėjos kaltę pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnį, kuriame numatyta bauda nuo 1 000 iki 10 000 litų, bet, atsižvelgus į lengvinančias aplinkybes, bauda buvo pakeista įspėjimu pagal Kodekso 30¹ straipsnį.

58. Dėl bausmės pobūdžio Teismas ypatingą reikšmę teikia Administracinių teisės pažeidimų kodekso 20 straipsniui, kuriame numatyta, kad administracinė nuobauda skiriama pažeidimą

padariusiems asmenims nubausti bei siekiant auklėti, kad jie nepadarytų naujų teisės pažeidimų. Teismas dar kartą pakartoja, kad baudžiamasis pobūdis yra būdingas baudžiamosios sankcijos skiriamasis požymis (žr. pirmiau minėtą *Öztürk* bylos sprendimą, § 53).

59. Teismas pakartoja, kad, sprendžiant dėl bausmės griežtumo, pareiškėjai skirta nuobauda yra reikšminga, bet negali sumažinti grėsusios bausmės svarbos (žr. prieš tai cituotą *Ezeh and Connors* sprendimą, § 120, ir jame nurodytą jurisprudenciją).

60. Taigi, net jeigu šioje byloje vidaus teismai skyrė tik įspėjimą pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ straipsnį, pareiškėja buvo nubausta pagal šio Kodekso 214¹² straipsnį, kuriame numatyta bauda nuo 1 000 iki 10 000 litų. Teismas ypač atsižvelgia į tai, kad jeigu bauda būtų buvusi nesumokėta, Kodekso 314 straipsnyje yra numatyta galimybė pakeisti pinigine bauda ne ilgesniu kaip trisdešimties parų administraciniu areštu. Reikia nepamiršti, kad, be įspėjimo, papildomai buvo konfiskuoti išleisti ir neišplatinti kalendoriaus egzemplioriai, o konfiskavimas dažnai traktuojamas kaip baudžiamoji sankcija.

61. Trumpai tariant, pareiškėjos pažeistos teisės normos bendras pobūdis kartu su bausmės atgrasumuoju bei baudžiamuoju tikslu ir bausmės, kuri pareiškėjai galėjo būti paskirta, griežtumas pakankamai įrodo, kad nagrinėjamas pažeidimas buvo baudžiamojo pobūdžio Konvencijos 6 straipsnio požiūriu. Todėl Teismas mano, kad šioje byloje turi būti taikomas 6 straipsnio 3 dalies d punktas.

2. Galimybė apklausti ekspertus

62. Teismas primena, kad Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies reikalavimus reikia traktuoti kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, garantuojamos 6 straipsnio 1 dalyje, konkrečius aspektus (žr. *Doorson v. the Netherlands*, 1996-03-26, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II, § 66). Šiuo požiūriu Teismas jau anksčiau yra konstatavęs, jog paprastai visi įrodymai turi būti pateikti viešame posėdyje dalyvaujant kaltinamajam, kad būtų užtikrintas rungimosi principas (*Van Mechelen and others v. the Netherlands*, 1997-04-23, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-III, § 51). Tačiau ikiteisminėje stadijoje gautos informacijos kaip įrodymų naudojimas pats savaime neprieštarauja Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punktui ir 1 daliai, jei gynybos teisės nėra pažeidžiamos. Paprastai šios teisės reiškia reikalavimą kaltinamajam suteikti adekvačią ir realią galimybę ginčyti ir apklausti kaltinimo liudytoją arba tuo metu, kai jis duoda parodymus, arba vėliau (žr., be daugelio kitų, *Isgrò v. Italy*, 1991-02-19, Series A, no. 194-A, p. 12, § 34, ir *Lüdi v. Switzerland*, 1992-06-15, Series A no. 238, p. 21, § 47). Todėl jei nuteisimas tikrai arba iš esmės grindžiamas asmens, kurio kaltinamasis negalėjo apklausti arba neturėjo galimybės, kad toks asmuo būtų apklaustas ikiteisminėje stadijoje arba bylos teismo nagrinėjimo metu, parodymais, gynybos teisės apribojamos tiek, kad tuo pažeidžiamos Konvencijos 6 straipsnyje numatytos garantijos (žr. sprendimus *Unterperthinger v. Austria*, 1986-11-24, Series A no. 110, §§ 31-33, ir *Saïdi v. France*, 1993-09-20, Series A no. 261-C, §§ 43-44). Teismas primena, jog dėl liudytojų, kurių nebuvo galimybės apklausti kaltinamajam dalyvaujant, parodymų, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, aiškinamoje kartu su 3 dalimi, reikalaujama, kad Susitariančiosios Šalys imtųsi pozityvių priemonių, ypač tam, kad kaltinamasis pats galėtų apklausti kaltinimo liudytojus arba turėtų galimybę, kad jie būtų apklausti (žr. *Sadak and others v. Turkey*, nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96 ir 29903/96, § 67, ECHR 2001-VIII).

63. Šioje byloje Teismas atkreipia dėmesį, kad 6 straipsnio 3 dalies d punkte kalbama apie liudytojus, o ne apie ekspertus, tačiau Teismas norėtų priminti, kad 3 dalyje numatytos garantijos, be kita ko, yra 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisingo teismo sąvokos sudedamieji elementai (žr., tarp kitų, *Artico v. Italy*, 1980-05-13, Series A no. 37, p. 15, § 32, *Goddi v. Italy*, 1984-04-09, Series A no. 76, p. 11, § 28, ir *Colozza and Rubinat v. Italy*, 1985-02-12, Series A no. 89, p. 14, § 26). Teismas, turėdamas omenyje šios bylos aplinkybes ir tinkamai atsižvelgdamas į 3 dalies garantijas, tarp jų ir į d punkte suformuluotą, laikosi nuomonės, kad pareiškėjos skundai turi būti

nagrinėjami pagal bendrąją 1 dalies taisyklę (žr. pirmiau minėtą sprendimą *Colozza* byloje, *loc. cit.*).

64. Atsižvelgdamas į nagrinėjamos bylos aplinkybes, Teismas nesutinka su Vyriausybės pozicija dėl nepakankamos ekspertų išvadų svarbos kitų įrodymų atžvilgiu. Teismas atsižvelgia į tai, kad pirmosios instancijos teismas paskyrė ekspertus politologinei, bibliografini, psichologinei ir istorinei išvadoms pateikti, siekdamas nustatyti, ar „2000 lietuvių kalendorius“ kėlė pavojų visuomenei ir taip sudarė prielaidas administracinės teisės pažeidimui. Teismas atkreipia ypatingą dėmesį į tai, kad, pripažindami pareiškėją kalta, abiejų instancijų vidaus teismai plačiai rėmėsi ekspertų išvadomis. Konkrečiai kalbant, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas rėmėsi politologinės ekspertizės išvada, kad šališkas ir vienpusis tautų santykių vaizdavimas trukdo stiprinti pilietinę visuomenę ir skatina tautinę nesantaiką. Pirmosios instancijos teismas taip pat tiesiogiai rėmėsi bibliografinės ekspertizės išvada, kad „2000 lietuvių kalendorius“ neatitiko šaltinių ir literatūros citavimo bibliografinių standartų. Nustatydamas kaltę ir darydamas išvadą, kad administracinis teisės pažeidimas buvo padarytas dėl pareiškėjos neatsargumo, pirmosios instancijos teismas rėmėsi psichologinės ekspertizės išvada. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, Teismas konstatuoja, kad šioje byloje ikiteisminio tyrimo stadijoje pateiktos ekspertų išvados turėjo lemiamą reikšmę nagrinėjant pareiškėjai iškeltą bylą, todėl būtina nustatyti, ar pareiškėja išreiškė pageidavimą, kad ekspertai būtų apklausti teisme, ir, jeigu taip, ar ji turėjo tokią galimybę.

65. Remdamasis turimais dokumentais, Teismas atkreipia dėmesį į 2001 m. kovo 12 d. pareiškėjos raštišką prašymą, kitą dieną gautą Vilniaus miesto 2 apylinkės teisme, kuriame pareiškėja prašė teismo atidėti bylos nagrinėjimą, kadangi ekspertai trečią kartą iš eilės neatvyko į teismo posėdį (žr. § 26 pirmiau). Pareiškėja taip pat prašė teismo nustatyti ekspertų nedalyvavimo priežastis ir taikyti jiems sankcijas. Be to, apeliaciniame skunde pareiškėja taip pat minėjo, kad ji prašė iškviesti ekspertus į pirmosios instancijos teismo posėdį, ir tai, kad teismas atsisakė juos iškviesti. Vis dėlto Vyriausiasis administracinis teismas atmetė pareiškėjos prašymą, nurodęs, kad, esant tokioms bylos aplinkybėms, pareiškėjos negalėjimas apklausti ekspertų nepažeidė jokių procesinių teisės normų.

66. Išnagrinėjęs visą pateiktą medžiagą Teismas mano, kad nei ikiteisminio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo stadijoje pareiškėja neturėjo galimybės apklausti ekspertų, kurių išvadose buvo tam tikrų neatitikimų, kad jų patikimumas būtų kruopščiai patikrintas arba kad kiltų kokių nors abejonių dėl ekspertų išvadų. Remdamasis savo praktika, Teismas daro išvadą, kad šioje byloje atsisakymas patenkinti pareiškėjos prašymą apklausti ekspertus viešame teismo posėdyje neatitiko Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų. Atsižvelgdamas į šią išvadą, Teismas mano, kad nebūtina atskirai nagrinėti klausimo dėl bylos nenagrinėjimo Vyriausiojo administracinio teismo viešame posėdyje.

II. DĖL KONVENCIJOS 10 STRAIPSNIO PAŽEIDIMO

A. Šalių paaiškinimai

1. Pareiškėja

67. Pareiškėja teigė, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis, kuriame, kiek tai susiję su byla, numatyta:

„1. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. <...>.

2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises <...>.“

68. Pareiškėja skundėsi, kad jos saviraiškos laisvės ribojimas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme buvo neproporcingas, atsižvelgiant į leidinio keliamą nedidelę grėsmę Lietuvos valstybės ar kokių nors Lietuvoje ar kaimyninėse šalyse gyvenančių etninių grupių interesams. Šiuo atžvilgiu pareiškėja pabrėžė, kad ji šešerius metus leido ir oficialiai visoje Lietuvos teritorijoje platino „Lietuvio kalendorių“, neatkreipdama didesnio visuomenės ar valstybės institucijų dėmesio. Panašiai ir „2000 lietuvių kalendorius“ 1999 m. antroje pusėje buvo išleistas labai nedideliu 3 000 egzempliorių tiražu ir per kitus penkis mėnesius nesukėlė didesnio susidomėjimo ar perdėtos reakcijos iki valstybės institucijų įsikišimo 2000 m. sausio mėn. po to, kai buvo gauta Rusijos Federacijos ambasados nota. Pareiškėja taip pat pažymėjo, kad generalinis prokuroras atsisakė kelti jai baudžiamąją bylą, kadangi leidinio publikavime nebuvo baudžiamojo nusikaltimo – etninės ar rasinės nesantaikos kurstymo – sudėties. Be to, ji nurodė, kad „2000 lietuvių kalendoriuje“ išspausdinta informacija jau buvo viešai paskelbta kituose istoriniuose dokumentuose. Pareiškėja rėmėsi ir tuo, kad leidinyje iš esmės buvo reiškiamas jos asmeninė nuomonė dėl įvairių istorinių įvykių ir jų vertinimai, o valstybė nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių tokio griežto ribojimo būtinybę. Dėl iškeltos bylos pareiškėjai ne tik buvo paskirta įspėjimo formos administracinė nuobauda – ji neteko ir pagrindinio pajamų šaltinio, kadangi visi neparduoti „2000 lietuvių kalendoriaus“ egzemplioriai buvo konfiskuoti ir sunaikinti, ir nebegalėjo toliau leisti savo sukurto leidinio. Pareiškėja taip pat teigė, kad valstybės institucijos galėjo pritaikyti kitas priemones, užuot sustabdžiusios kalendoriaus platinimą, pavyzdžiui, suteikti jai galimybę, jei reikalinga, padaryti tam tikrus pataisymus ar įdėti tam tikrus pranešimus likusių neparduotų leidinių viršeliuose. Galiausiai argumentas, kad toks ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, turi būti atmestas atsižvelgiant į tai, kad vidaus teismai nenustatė pareiškėjos veiksmų tyčios, ir į tai, kad leidinio keliamas pavojus buvo nedidelis.

2. Vyriausybė

69. Vyriausybė ginčijo, kad Konvencijos 10 straipsnis nebuvo pažeistas. Vyriausybės teigimu, esminę svarbą turi tai, kad saviraiškos laisvė ne tik reiškia teisę turėti nuomonę, bet ir užtraukia pareigas bei atsakomybę ir todėl negali būti interpretuojama kaip leidžianti propaguoti ar skleisti etninės nesantaikos, priešiško ir vienos tautos viršenybės prieš kitas etnines grupes idėjas. Vyriausybė sutiko, kad administracinės nuobaudos skyrimas yra pareiškėjos saviraiškos laisvės ribojimas, tačiau šį ribojimą pateisino būtinybė apsaugoti pamatines Lietuvos visuomenės demokratines vertybes. Pabrėždama klausimų, susijusių su tautinėmis mažumomis ir teritoriniu vientisumu po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., jautrumą, Vyriausybė teigė, kad „2000 lietuvių kalendorius“ akivaizdžiai propagavo ekstremalaus nacionalizmo ideologiją, kuri atmata pilietinės visuomenės integracijos idėją, skatina etninę nesantaiką ir netoleranciją, ginčija teritorinį vientisumą ir skatina tautinę viršenybę, – tai patvirtina Lenkijos Respublikos, Baltarusijos Respublikos ir Rusijos Federacijos ambasadų atsiųstos notos. Uždrausdamos platinti leidinį ir skirdamos pareiškėjai administracinį įspėjimą, valstybės institucijos siekė užkirsti kelią idėjų, galinčių pažeisti Lietuvoje gyvenančių etninių mažumų teises ir keliančių pavojų Lietuvos santykiams su kaimyninėmis šalimis, skleidimui. Atsižvelgdama į akivaizdžią grėsmę šiems teisėtiems interesams, kurią kėlė minėtas leidinys, taip pat ir į pareiškėjai skirtos nuobaudos švelnumą, Vyriausybė manė, kad šis ribojimas atitiko Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį.

B. Teismo vertinimas

70. Teismui akivaizdu, ir tai nebuvo ginčyta, kad pareiškėjos saviraiškos laisvė buvo apribota, pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ ir 214¹² straipsnius jai paskyrus administracinę nuobaudą su leidinio konfiskavimu.

71. Minėtas ribojimas prieštarautų Konvencijos 10 straipsniui, išskyrus atvejus, kai jis būtų „nustatytas įstatymo“, juo būtų siekiama vieno ar kelių 10 straipsnio 2 dalyje nurodytų teisėtų tikslų ir jis būtų „būtinai demokratinėje visuomenėje“ tokiam tikslui ar tikslams pasiekti. Teismas iš eilės nagrinės kiekvieną iš šių kriterijų.

1. Nustatytas įstatymo

72. Pareiškėja ir Vyriausybė neginčijo, kad ribojimas atitiko įstatymus. Atsižvelgiant į tai, kad ribojimas buvo numatytas Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ ir 214¹² straipsniuose, Teismas nemato pagrindo nesutikti su šalių pozicijomis.

2. Teisėtas tikslas

73. Teismas sutinka su Vyriausybės teiginiu, kad nuobauda buvo siekiama apsaugoti Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytas vertybes, būtent Lietuvoje gyvenančių ir „2000 lietuvių kalendoriuje“ minimų etninių grupių reputaciją ir teises. Lieka nustatyti, ar ribojimas buvo būtinai demokratinėje visuomenėje.

3. Būtinumas demokratinėje visuomenėje

74. Pagal nusistovėjusią Teismo praktiką saviraiškos laisvė yra vienas esminių demokratinės visuomenės pamatų ir viena pagrindinių jos pažangos bei kiekvieno asmens savirealizacijos sąlygų (žr., be kitų, *Lingens v. Austria*, 1986-07-08, Series A no. 103, p. 26, § 41). 10 straipsnio 2 dalis taikoma ne tik „informacijai“ ar „idėjoms“, į kurias žiūrima palankiai ar kurios laikomos neįžeidžiančiomis arba nereikšmingomis, bet taip pat ir tokioms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo. Tokie yra pliuralizmo, tolerancijos ir plačių pažiūrų formavimo reikalavimai, be kurių nėra „demokratinės visuomenės“ (žr. *Jersild v. Denmark*, 1994-09-23, Series A no. 298, p. 23–24, § 31, ir *Steel and Morris v. the United Kingdom*, no. 68416/01, § 87, ECHR 2005-II).

75. Teismas taip pat pripažįsta, kad, kaip numatyta Konvencijos 10 straipsnyje, saviraiškos laisvei gali būti taikomos tam tikros išimtys, tačiau jos turi būti griežtai apibrėžtos, o ribojimų būtinybė turi būti įtikinamai nustatyta (žr. *Handyside v. the United Kingdom*, 1976-12-07, § 49, Series A no. 24; pirmiau minėtas sprendimas *Lingens* byloje, § 41; pirmiau minėtas sprendimas *Jersild v. Denmark* byloje, § 37; *Piermont v. France*, 1995-04-27, § 26, Series A no. 314; *Lehideux and Isorni v. France*, 1998-09-23, § 55, *Reports of Judgments and Decisions 1998-VII*; *Fressoz and Roire v. France* [GC], no. 29183/95, § 45, ECHR 1999-I; *Nilsen and Johnsen v. Norway* [GC], no. 23118/93, § 43, ECHR 1999-VIII).

76. Būdvardis „būtinai“ 10 straipsnio 2 dalies prasme reiškia „primygtinės socialinės būtinybės“ buvimą. Teismas pripažįsta, kad, spręsdamos dėl tokios būtinybės buvimo, Susitariančiosios Šalys turi tam tikrą vertinimo laisvę, tačiau privalo atsižvelgti į Europos priežiūrą tiek kalbant apie teisės aktus, tiek apie sprendimus juo taikant, įskaitant priimtuosius nepriklausomo teismo. Todėl Teismas turi teisę priimti galutinį sprendimą, ar nagrinėjamas „ribojimas“ arba „nuobauda“ yra suderinami su saviraiškos laisve, ginama Konvencijos 10 straipsnyje (žr. pirmiau minėtą sprendimą *Lingens* byloje, p. 25, § 39, ir *Janowski v. Poland* [GC], no. 25716/94, § 30, ECHR 1999-I).

77. Naudodamasis turima priežiūros jurisdikcija, Teismas ginčijamą ribojimą turi vertinti visos bylos kontekste, taip pat atsižvelgdamas ir į pastabų pareiškėjos atžvilgiu turinį bei jų pateikimo kontekstą. Teismas ypač turi nustatyti, ar nagrinėjamas ribojimas buvo „proporcingas siekiamiems teisėtiems tikslams“ ir ar priežastys, kuriomis rėmėsi valstybės institucijos, buvo „tinkamos ir

pakankamos“ (žr. *The Sunday Times v. the United Kingdom (no. 1)*, 1979-04-26, Series A no. 30, p. 38, § 62; pirmiau minėta *Lingens* byla, p. 25–26, § 40; *Barfod v. Denmark*, 1989-02-22, Series A no. 149, p. 12, § 28; pirmiau minėta *Janowski* byla; ir *News Verlags GmbH & CoKG v. Austria*, no. 31457/96, § 52, ECHR 2000-I). Šiuo tikslu Teismas turi įsitikinti, kad valstybės institucijos taikė standartus, atitinkančius Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintus principus, ir kad jos rėmėsi priimtinu atitinkamų faktų vertinimu (žr. pirmiau minėtą *Jersild* bylą, § 31).

(a) „Primygtinė socialinė būtinybė“

78. Grįždamas prie šios bylos faktų Teismas pabrėžia, kad pareiškėja buvo nubausta už jos, kaip leidinio redaktorės ir leidėjos, paskelbtus teiginius. Dėl konteksto, kuriame „2000 lietuvių kalendorius“ buvo išleistas, Teismas ypač atsižvelgia į bendrą padėtį Lietuvos Respublikoje. Teismas atkreipia dėmesį į Vyriausybės paaiškinimus dėl bylos konteksto, kad po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. teritorinio vientisumo ir tautinių mažumų klausimai buvo jautrūs. Teismas taip pat pažymi, kad leidinys sulaukė neigiamos Lenkijos Respublikos, Rusijos Federacijos ir Baltarusijos Respublikos diplomatinių atstovybių reakcijos. Šiuo atžvilgiu Teismas atkreipia dėmesį į Lietuvos Respublikos pareigas pagal tarptautinę teisę, būtent drausti bet kokią tautinės nesantaikos propagavimą ir imtis priemonių apsaugoti asmenis, kuriems gali būti grasinama dėl jų etninio tapatumo (žr. § 40–44 pirmiau).

79. Teismas turi išnagrinėti specifinę kalbą, pareiškėjos vartotą „2000 lietuvių kalendoriuje“. Pareiškėja išreiškė agresyvaus nacionalizmo ir etnocentrizmo idėjas („Lietuvių tauta išliks tik tuo atveju, jeigu ji bus nacionalistinė – kitų kelių nėra!“), ne kartą apibūdino žydus kaip karo nusikaltimų ir genocido prieš lietuvius vykdytojus („Sovietų okupacinė valdžia su <...> daugelio žydų pagalba <...> vykdė lietuvių tautos genocidą ir kolonizaciją“, „Pasaulinės žydų bendruomenės link per mūsų protėvių kraują“, „<...> egzekucijas prieš lietuvius ir lietuvių tautą, vykdydami prožydišką politiką“). Tokiais teiginiais ji apibūdino ir lenkus („1944 m. <...> lenkų Armija Krajova nužudė 12 lietuvių tik todėl, kad jie buvo lietuviai“, „1944 m. <...> Lenkijos Armija Krajova brutaliai išžudė virš šimto lietuvių <...>. <...> lenkai karo sąlygomis vykdė etninį valymą. Visoje Lietuvos teritorijoje [Armijos Krajovos nariai] išžudė apie 1000, o etninėse Lietuvos žemėse apie 3000 nekaltų žmonių vien tik todėl, kad jie buvo lietuviai. Įvykiai <...> turėtų būti traktuojami kaip lietuvių tautos genocidas. <...>“). Minėtose ištraukose esantys teiginiai kurstė neapykantą lenkams ir žydams. Teismo nuomone, šie teiginiai galėjo būti priežastis Lietuvos valstybės institucijoms rimtai susirūpinti.

80. Vertindamas vidaus teismų požiūrį, kad nuspręstų, ar iš tiesų buvo „primygtinė socialinė būtinybė“, taip pat priežastis, kurias valstybės institucijos nurodė kaip pateisinančias minėtą ribojimą, Teismas pažymi, kad Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas paskyrė ekspertus, kurie pateikė išvadas dėl pareiškėjos teiginių pavojingumo ir grėsmės visuomenei. Teismai sutiko su ekspertų išvadomis, kad šališkas ir vienpusis tautų santykių vaizdavimas trukdo stiprinti pilietinę visuomenę ir skatina tautinę nesantaiką. Vidaus teismai pabrėžė neigiamą reakciją, kurios leidinys susilaukė iš Lietuvos visuomenės dalies ir kai kurių užsienio ambasadų. Teismai taip pat atsižvelgė į ekspertų išvadas, kad pareiškėjos teiginiai gali būti priskirti „ekstremalaus nacionalizmo ideologijai“, kuri propaguoja tautinę nesantaiką, ksenofobiją ir teritorines pretenzijas. Atsižvelgdamas į Susitariančiosioms Šalims tokiomis aplinkybėmis paliekamą vertinimo laisvę, Teismas mano, kad šios bylos aplinkybėmis valdžios institucijos, nuspręsdamos, kad buvo primygtinė socialinė būtinybė imtis priemonių prieš pareiškėją, neperžengė vertinimo laisvės ribų.

(b) „Proporcingumas“

81. Atkreipdamas dėmesį į politinį šios bylos aspektą, Teismas vis dėlto primena, kad yra nedidelė galimybė pagal Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį riboti politines kalbas ar diskusijas visuomenės interesų klausimais (žr. *Wingrove v. the United Kingdom*, 1996-11-25, *Reports* 1996-V,

p. 1957–1958, § 58). Teismas norėtų pakartoti, kad Vyriausybės užimama dominuojanti padėtis įpareigoja ją susilaikyti nuo baudžiamųjų sankcijų taikymo, ypač kai yra kitų priemonių, kurių galima imtis reaguojant į nepagrįstus išpuolius ir priešingos šalies kritiką. Tačiau kompetentingos valstybės institucijos, veikdamos pagal savo, kaip viešąją tvarką užtikrinančių institucijų, kompetenciją, neabejotinai gali imtis netgi baudžiamosios teisės pobūdžio priemonių, siekdamos tinkamai ir proporcingai reaguoti į tokias pastabas (žr. *Incal v. Turkey*, 1998-06-09, *Reports* 1998-IV, p. 1567–1568, § 54, ir šio sprendimo § 42 cituojamą Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms Nr. R(97)20 dėl neapykantos kurstymo priedą).

82. Vidaus teismų sprendimų analizė atskleidžia, kad teismai pripažino, jog šioje byloje yra teisės į saviraiškos laisvę, įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje, ir kitų asmenų reputacijos bei teisių apsaugos konfliktas. Teismai pripažino pareiškėjos teisę reikšti savo idėjas, tačiau pabrėžė, kad, be laisvių ir teisių, asmuo taip pat turi ir pareigų, tarp jų ir pareigą nepažeisti Konstitucijos ir vidaus teisės aktų. Teismai taip pat pabrėžė, kad asmeniniai įsitikinimai negali pateisinti vidaus teisės nesilaikymo ir administracinių pažeidimų darymo. Išsamiai įvertinę argumentus, teismai nerado priežasčių netaikyti atitinkamų Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnių.

83. Skirtų nuobaudų pobūdis ir griežtumas yra veiksniai, į kuriuos privaloma atsižvelgti vertinant saviraiškos laisvės ribojimo proporcingumą (žr. *Ceylan v. Turkey* [GC], no. 23556/94, § 37, ECHR 1999-IV; *Tammer v. Estonia*, no. 41205/98, § 69, ECHR 2001-I; ir *Skalka v. Poland*, no. 43425/98, §§ 41-42, 2003-05-27). Teismas taip pat turi atkreipti ypatingą dėmesį į tai, ar valdžios institucijų taikytos priemonės arba sankcijos netrukdytų spaudai dalyvauti visuomenei teisėtai rūpinimų klausimų diskusijose (žr. pirmiau minėtą *Jersild* bylos sprendimą, § 35).

84. Teismas pabrėžia, kad šioje byloje pareiškėjai skirta konfiskavimo priemonė galėtų būti laikoma pakankamai griežta, tačiau pareiškėjai nebuvo paskirta bauda, numatyta Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnyje už jos padarytus pažeidimus. Vidaus teismai atsižvelgė į tai, kad pareiškėja elgėsi neatsargiai, o ne tyčia, kad tai buvo jos pirmas administracinis pažeidimas, bei į pareiškėjos neįgalumą ir vietoje minėtos nuobaudos skyrė išpėjimą, numatytą Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ straipsnyje, t. y. švelniausią galimą administracinę nuobaudą.

85. Atsižvelgdamas į pirmiau minėtas aplinkybes, Teismas konstatuoja, kad pareiškėjai taikyta administracinė nuobauda nebuvo neproporcinga siekiamam teisėtam tikslui, o vidaus teismų nurodytos priežastys, pagrindžiančios ribojimą, buvo pakankamos ir tinkamos. Todėl pareiškėjos teisės į saviraiškos laisvę ribojimas gali būti pagrįstai laikomas būtinu demokratinėje visuomenėje, siekiant apsaugoti kitų asmenų garbę ir teises Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme.

86. Todėl Konvencijos 10 straipsnis pažeistas nebuvo.

III. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

87. Konvencijos 41 straipsnyje numatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prirėikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

88. Pareiškėja reikalavo 2 285 050 eurų kompensacijos turtinei žalai, patirtai dėl kalendoriaus konfiskavimo, atlyginti. Ji taip pat reikalavo 2 000 000 eurų kompensacijos neturinei žalai atlyginti, kadangi turėjo išvykti iš gimtosios šalies ir buvo padaryta žala jos sveikatai.

89. Vyriausybė teigė, kad pareiškėjos teisingo atlyginimo reikalavimai yra visiškai nepagrįsti, neįrodyti ir pernelyg dideli.

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

90. Teismas mano, kad tarp konstatuoto pažeidimo pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį ir tariamos turtinės žalos nėra priežastinio ryšio, todėl šiuo pagrindu pareiškėjai nepriteistina jokia suma.

91. Vis dėlto Teismas mano, kad dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo pareiškėja patyrė neturtinę žalą, kurią nepakankamai atlygina vien pažeidimo pripažinimas. Vertindamas teisingumo pagrindais, kaip reikalaujama pagal Konvencijos 41 straipsnį, Teismas šiuo pagrindu priteisia pareiškėjai 2 000 eurų sumą.

B. Teisinės išlaidos

92. Pareiškėja taip pat reikalavo 2 000 eurų bylinėjimosi išlaidoms, patirtoms jai bylinėjantis Teisme, padengti.

93. Vyriausybė su šiais reikalavimais nesutiko.

94. Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad pareiškėjai buvo suteikta teisinė pagalba pagal Teismo teisinės pagalbos schemą, pagal kurią pareiškėjos advokatui buvo sumokėta 355 eurai už pareiškėjos pastabų pateikimą ir papildomas išlaidas.

95. Pagal Teismo praktiką pareiškėjas turi teisę į išlaidų atlyginimą tik tiek, kiek parodo, kad jos iš tikrųjų ir neišvengiamai buvo patirtos, o suma pagrįsta. Šioje byloje, atsižvelgdamas į turimą informaciją ir išvardytus kriterijus, Teismas priteisia visą reikalaujamą sumą, atskaičius pagal Teismo teisinės pagalbos schemą jau sumokėtą sumą (355 eurus). Taigi, galutinė Teismo priteisiama suma pareiškėjos išlaidoms atlyginti yra 1 645 eurai.

C. Palūkanos nevykdant įsipareigojimų

96. Teismas mano, kad nevykdant įsipareigojimų palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant 3 procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS

1. Šešiais balsais prieš vieną *nusprendžia*, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis;
2. Vienbalsiai *nusprendžia*, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis;
3. Šešiais balsais prieš vieną *nusprendžia*:
 - (a) kad per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį, valstybė atsakovė turi sumokėti šias sumas, kurios turi būti konvertuotos į valstybės atsakovės valiutą pagal sprendimo įvykdymo dienos kursą:
 - (i) 2 000 (du tūkstančius) eurų neturtinei žalai atlyginti;
 - (ii) 1 645 (tūkstantį šešis šimtus keturiasdešimt penkis) eurus teisinėms išlaidoms padengti;
 - (iii) bet kokius mokesčius, kurie gali būti taikomi šioms sumoms;šios sumos turi būti konvertuotos į valstybės atsakovės valiutą pagal sprendimo įvykdymo dienos kursą;
 - (b) kad nuo minėto trijų mėnesių termino pasibaigimo iki sprendimo įvykdymo turės būti mokamos paprastosios palūkanos nuo pirmiau nurodytų sumų pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant 3 procentus;

SPRENDIMAS BALSYTĖ-LIDEIKIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

4. Vienbalsiai *atmeta* kitus pareiškėjos reikalavimus dėl teisingo atlyginimo.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2008 m. lapkričio 4 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Stanley Naismith
Kanclerio pavaduotojas

Josep Casadevall
Pirmininkas

Vadovaujantis Konvencijos 45 straipsnio 2 dalimi ir Teismo reglamento 74 taisyklės 2 dalimi, prie šio sprendimo pridedama teisėjo Myjer atskiroji iš dalies prieštaraujanti nuomonė.

J.C.M.
S.H.N.

ATSKIROJI IŠ DALIES PRIEŠTARAUJANTI TEISĖJO MYJER NUOMONĖ

Teismas vienbalsiai nusprendė, kad Konvencijos 10 straipsnis nebuvo pažeistas.

Sprendimo 79 punkte dėl pareiškėjos vartotos kalbos „2000 lietuvių kalendoriuje“ Teismas nustatė, kad „pareiškėja išreiškė agresyvaus nacionalizmo ir etnocentrizmo idėjas <...>, ne kartą apibūdino žydus kaip karo nusikaltimų ir genocido prieš lietuvius vykdytojus <...> (ir) tokiais teiginiais apibūdino ir lenkus. <...>“ Teismas konstatavo: „Minėtose ištraukose esantys teiginiai kurstė neapykantą lenkams ir žydams.“ Aš visiškai sutinku su šia išvada.

Kita vertus, mano kolegos taip pat nusprendė, kad atsisakymas patenkinti pareiškėjos prašymą apklausti ekspertus viešame teismo posėdyje bylos nagrinėjimo vidaus teismuose metu neatitiko Konvencijos 6 straipsnio reikalavimų. Aš su jais nesutinku.

Pirmoji gana formali priežastis yra ta, kad iš bylos faktų nėra aišku, ar pareiškėja apskritai kada nors kreipėsi dėl galimybės pateikti klausimus ekspertams. 26 punkte nurodyti faktai aiškiai rodo tik tai, kad ji prašė atidėti teismo posėdį ir nustatyti ekspertų nedalyvavimo priežastis bei taikyti jiems už tai sankcijas. Tik apeliacinėje instancijoje, kai byla buvo nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, pareiškėja paminėjo, kad buvo pažeistos jos gynybos teisės (33 punktas).

Antroji priežastis yra susijusi su keliamais klausimais. Vidaus teismo teisėjas turėjo nuspręsti, ar „2000 lietuvių kalendoriuje“ buvo informacinės medžiagos, propaguojančios tautinę, rasinę ar religinę nesantaiką. Visų pirma – ir svarbiausia – tai yra teisinis klausimas, kuris neabejotinai turi būti paremtas faktų vertinimu. Kaip minėta pirmiau, teigiamas atsakymas į šį klausimą mūsų Teismui buvo akivaizdus.

Vis dėlto Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas nusprendė paskirti keturias atskiras ekspertizes, atspindinčias Vilniaus universiteto profesorių, besispecializuojančių istorijos, psichologijos, politologijos ir bibliotekininkystės srityse, nuomones. Asmeniškai man neaišku, kaip šių ekspertizių išvados galėjo pagrįstai padėti sprendžiant teisinius klausimus, kuriuos turėjo išspręsti vidaus teismas (ar kalendoriuje buvo informacinės medžiagos, propaguojančios tautinę, rasinę ar religinę nesantaiką), ir kuo dar būtų padėję tai, kad šiems ekspertams klausimai būtų buvę pateikti viešame teismo posėdyje. Šiuo atžvilgiu man visiškai aišku, kad Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas galiausiai nusprendė, jog nėra reikalo kviešti ekspertus dalyvauti teismo posėdyje ir paaiškinti savo raštu pateiktas išvadas (tai apibendrina Vyriausiasis administracinis teismas, žr. 35 punktą).

Kai ekspertai kviečiami paaiškinti, ar paveikslą tikrai nutapė Rembrantas, ekspertų nuomonė yra labai svarbi, ir jeigu ekspertų nuomonės skiriasi, yra rimtų priežasčių apklausti tokius ekspertus viešame teismo posėdyje. Tokia pat taisyklė galioja, pavyzdžiui, ir nagrinėjant sudėtingus techninius ar medicinos klausimus. Tada iš tiesų bylai išspręsti reikia specialių žinių.

Vis dėlto šios bylos atveju ekspertų išvados buvo tik tam tikros nuomonės, pateiktos iš skirtingų mokslo sričių perspektyvos klausimu, kurį, kaip teisinį, galiausiai turi išspręsti tik teisėjas. Be abejo, pareiškėja taip pat gali pareikšti savo nuomonę šiuo klausimu. Tačiau šios bylos aplinkybėmis, atsižvelgiant ir į tai, kad pagal Lietuvos įstatymus keliami klausimai yra susiję tik su smulkiais administraciniais pažeidimais, reikalauti, kad skirtingas nuomones raštu pateikę ekspertai atvyktų į teismą ir paaiškintų savo raštiškus parodymus, mano nuomone, yra netikslinga.